

ПРОСЛАВЕ ГОДИШЊИЦЕ ОСЛОБОЂЕЊА БЕОГРАДА ОД ТУРАКА ОД ВРЕМЕНА ПРВОГ УСТАНКА ДО ДАНАС*

Од самог тренутка свога ослобођења од Турака у Првом српском устанку па све до данас Београђани су учествовали у свечаностима које су приређиване поводом тога дана. Пошто су од тада до данас те годишњице прослављане под различитим унутрашњо-политичким условима, то оне на себи нужно носе печат свога времена и призив динстичких и династичко-страначких гледања, док су по самом начину на који су извођене одговарале по својој службеној церемонијалу, начину и обичајима у датом тренутку.

Наша историска наука углавном је проучила и утврдила узроке који су довели до Првог српског устанка, а врло добро је познат и ток војних операција за ослобођење београдске вароши и тврђаве током 1806 и 1807 године. Споменићемо да је варош ослобођена 30 новембра (12 децембра по новом календару) 1806 године продирањем устаничке војске кроз варошке капије: Савакaпију, Варош-капију, Стамбол-капију и Видин-капију. До десет часова варош је била у устаничким рукама.

Одмах после ослобођења вароши устаници ископају шанац на празном простору између вароши и Калемегда-

на, од Саве до Дунава, и почну из пушака и топова тући тврђаву.

Ускоро пређу и на Ратно острво те на тај начин и са водене стране блокирају тврђаву чиме онемогуће Турке у тврђави да довозе храну из Земуна. То је присилило Гушанца Алију да напусти Београд, у коме је, међутим, Сулејман паша одмах преузео власт и затворио капије тврђаве.

Пошто је Сулејман паша одговлачио преговоре са устаницима око предаје града Србима, то ови 27 децембра (8 јануара 1807 године по новом календару) 1806 године уђу у Горњи град, а кроз Су (Водену)-капију која је била овлаш затворена, уђу и у Доњи град.

Сулејман паша остао је у Београду, у Доњем граду, све до избијања руско-турског рата. Устаници су тада прекинули преговоре са Портом, те је Сулејман паша био принуђен да напусти Доњи град 22 фебруара (7 марта по новом) 1807 године. Сутрадан по напуштању Доње тврђаве Сулејман паша изишао је из Београда заједно са својом пратњом и пошао је пут Цариграда. Његовим изласком из Београда и формално нестаје турске власти у Србији.

Одмах сутрадан по одласку Сулејман паше, 8 марта, Београђани су свечано прославили своје ослобођење од Турака. Карађорђе се настанио у бившој пашиној кући у Горњем граду. Овамо је дошао епископ у пуном орнату праћен великим мноштвом народа. По ондашњем обичају епископ је осветио тврђаву са свих страна, па је затим присутнима одржао родољубиву беседу. У њој је, према једном савременом извештају, истакао улогу и значај Карађорђа у

* У крајем обиму прочитан је овај чланак 28 фебруара 1957 године на свечаној седници Историског института Српске академије наука одржаној у част прославе 150-годишњице ослобођења Београда од Турака. У таквом обиму штампан је у *Веснику Музејско-конзерваторског друштва НР Србије*, март—април 1957 година VI, број 2, стране 1 и 5. — Упореди: *Гласник САН*, књига IX, свеска 1, Београд 1957, 77. Овде је дат у знатно ширем обиму.

борби за ослобођење народа и Србије од непријатеља и о борби да земљу учини слободном и независном. На крају, пожелео је Карађорђу дуг живот, а народ је опоменуо да своме господару остане веран и да за њега треба да жртвује живот, добро и крв.

Овој свечаности присуствовао је и Карађорђе са неколико првака. После завршетка церемоније која је трајала два сата, Карађорђе се са првацима вратио у свој конак, а народ са свештенством отишао је из тврђаве кличући и певајући.¹

Један од учесника у борбама за ослобођење Београда, Милисав из Ваљева, иначе првобратучед Стефана Петровића Книћанина, певао је за време јахања и самога боја једну песму о борбама за Београд.² Двадесет година после ослобођења Београда Сима Милутиновић Сарајлија у другом делу своје *Србијанке* пева у песми *Узетие Београда* коначно о коначном заузимању Београда и о горе споменутој прослави у Горњем граду.³

Прву годишњицу ослобођења вароши и заузимања тврђаве прославили су Београђани 30 новембра (по старом календару) 1807 године. Према извештају барона Симбшена у Београду се тога дана пило за срећу Карађорђа, француског цара Наполеона и руског цара Александра.⁴

Иако су Београђани са великом радошћу и слављем дочекали своје ослобођење, они су убрзо почели мењати своје расположење према Карађорђу због злоупотребе неких његових првака.

Вук Караџић приповеда да су Београђани викали на команданта вароши Младена Миловановића и на Милоја Петровића, управитеља београдских бе-

ћара. На ове бећаре много се трошило. Њих двојица направили су се у Београду као дахије „те пале и жаре по својој вољи“. У лето 1811 године букнула је буна у Београду зато јер су и стари људи гоњени на егзерцир, а „потом се и кулук настави и остале неправде Младенове и Милојеве“. Буна је сурово угушена док су њене коловође побијене из пушака на степеницама суда почетком 1812 године. „Биограђани су се и прије слабо радовали доласку Карађорђијеву у Београд — наставља Вук — једно зато, што је мало ко с њиме могао говорити; а друго, што су момци његови доста пута чинили по Биограду шта им је воља. А последице овога догађаја омрзну сасвим на њ, и само су га се бојали.“⁵

Међутим, и поред овог пролазног расположења везаног за личност Карађорђа и његових споменутих првака Београђани су ценили значај свога ослобођења под његовим руководством. И иначе, глас о ослобођењу Београда разликао се и ван граница ослобођене Србије. Догађај је надахњавао савременике и неки од њих певали су о томе и песме. Јефрем Лазаровић у своме спеву *Глас порфириноскоца* штампаном у Млецима само четири године после ослобођења Београда испевао је и песму *Пјесн на радост сербском роду о избавленици Србије*.⁶

Лазар Арсенијевић-Баталака (1793—1896), савременик и историчар Првог српског устанка сведочи да су Срби дан освајања београдске вароши „за све време њиховог тадашњег владања торжествено и општеномодно светковали.“⁷ Тај обичај прослављања чуван је и у кнежевини Србији. Познати илирац Стјепан Марјановић (1802—1860) у своме рукопису *Београд и његова страда-*

¹ Д-р А. Ивић, *Списи бечких архива о Првом српском устанку*, књига IV (1807). Суботица 1938, 241—242.

² Рад. Перовић, *Грађа за историју Првог српског устанка*, Београд 1954, 233—234.

³ *Србијанка*, Симеоном Милутиновићем Сараилиом сочинјена. Част втора. У Липисци 1826, 123. У томе спеву налазе се још две песме у вези са ослобођењем Београда. Прва је *Јуриш на Београд* штампана од стране 109 до 144, а друга је *Сталиш Турака у тврдињи* од стране 115 до 117.

⁴ Ивић, *Исто*, 1068.

⁵ В. Караџић, *Грађа за српску историју нашега времена и животи најзнатнијих поглавица овога времена*, Београд 1898, 74—75.

⁶ *Глас порфириноскоца по џалмѣ хѣ со стѣхами лювизнѣишимъ Сербѣаномъ Бѣрема Лазаровиць, карштатскѣа юности нормалнагѣ обучѣла и краљевства мажарскагѣ Ниститѣта пинсоналнагѣ сочлѣна. Бѣ Венециѣ Писмени Пани Оудосѣа асон* (1810).

⁷ Л. Арсенијевић-Баталака, *Историја српског устанка*, Део први, Београд 1898, 223.

ња, написаном око 1840 године, пише да Београђани „овај дан (по старом дневнику дан св. Андрије) кано дан предоби-венога Београда особитом свечаношћу славе.“⁸

Мађарског глумца и писца Балоба надахнуло је ослобођење Београда од Турака па је о томе саставио „ироическо позориште“ *Сербскиј вожд Георгиј Петровић* које је Јоаким Вујић превео на српски језик почетком педесетих година прошлог века.

Илија Милосављевић-Коларац (око 1800—1878) основао је један фонд за парастос. По тврђењу Сретена Поповића ти парастоси држани су сваке године у Београду „за падше синове у ратовима 1804—1815 за ослобођење“.⁹

Педесетогодишњица ослобођења Београда свечано је прослављена 1856 године. Тадашњем кнезу Александру Карађорђевићу (1842—1858) једна таква прослава је сасвим добро дошла да је искористи у династичке сврхе. Кнез је због своје унутрашње и спољне политике одбијао од себе народ па чак и оне политичке елементе који су га довели на власт. Његов режим био је приморан да се бори против превратничких акција и буна у корист противничке династије Обреновића, као и против чланова Државног савета са којима је долазио у сукоб и трвења због гажења закона о Државном савету. Због рђаве политике и жеље за личном влашћу дошло је до тога, да се и на страним дворовима почело радити на његовом збацивању.

Да би популарисао своју династију и учврстио себе лично он је, поред осталог, 1848 године подигао у Карађорђе-вом парку у Београду скроман споменик „у част и славу“ „за отечество храбро

изгинувшим 1806 године“. Међутим, ни подизање тога споменика, ни прослава педесете годишњице ослобођења везане за Карађорђево име, нису изгледа у самом народу произвели очекивани ути-сак. То би се дало закључити на основу неуспеле акције са сакупљања прилога за подизање споменика Карађорђу. Кратко време после одржане прославе Савет је констатовао да је у народу дошло до незадовољства због подизања тога споменика, јер је оно „од приватног дела преокренуто у једно правителствено предузеће“, а да је „прилагање за тај споменик од драговољног постало управ принудително за народ“.

Из *Србских новина* од 1 децембра (по старом) 1856 године сазнајемо да је педесета годишњица најсвечаније прослављена. Уочи празничког дана топови и звона огласили су „његову величину“.

Прослава је концентрисана на два места. Свечани, церемонијални, део одржан је у цркви и у двору. Служби су, осим двора, присуствовали страни конзули (руски, француски, аустриски), домаће ниже и више чиновништво „у пуној униформи“ и многобројни грађани. У својој беседи о љубави према отаџбини одржаној на благодарењу митрополит је „као сјајан пример навео бесмртног Карађорђа, чије је име тако тесно скопчано са самим празником“.

Много је занимљивији опис прославе у вароши. „А увече — читамо на крају овога описа — била је сва варош осветљена, при чему су се одликовала нарочито два зданија, и то: зданије Лицеја, гди су на горњем и долњем боју осветљене биле различните, празнику сходне направе, и ученици су у авлији начинили били бенгалску ватру и пуштали ра-

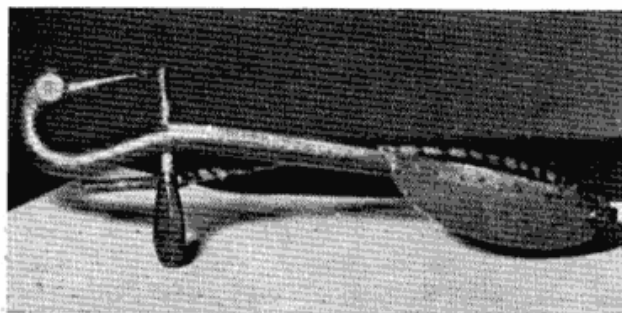
⁸ Музеј града Београда, Историско одељење И: 1895: Stj. Marjanović, Beograd i njegova stradanja polag najnovijih i najistinitijih izvora, 123, напомена 26. — Упореди: Р. Перовић, *Необјављени извори о Првом српском устанку*, Београд 1954, 109.

⁹ *Сербскій вождъ Георгій Петровићъ иначе нареченный црныи; или отягѣ Београда отъ Турака*. Едно ироическо позорище у 4 дѣйствія сочинѣно и списанно Иоакимомъ Вуичемъ, славено-сербскимъ литераторомъ. У Новомъ-Саду, печатанно писмены Иоанна

Каулицыи ц. кр. Типографа. 1843. На ослобођење Београда односе се особито текстови на странама 88—91 (одлука о ослобођењу Београда са паролом „Београд или смрт“), 108—113 (уређивање и распоред војске за напад на Београд) и 120—121 (борба између Срба и Турака код градске капије и бегство побеђених Турака у тврђаву. Упореди: Ј. Скерлић, *Историја нове српске књижевности*, Београд 1921, 145; С. Ј. Поповић, *Путовање по новој Србији*, Београд 1950, 366.

кетле; а затим, одликовала се и кућа родољупца једног, г. Т. Милосављевића, гди је на балкону осветљена била на права једна, на којој је писало „за веру и отечество“. Сву, пак, ту светковину довршила је војничка банда, која је свирала свој вароши, праћена непрестаним од радости подвикивањем млађани наши, али зато опет зрело за отечество одушевљени Србчића“.

Генерал Јован Мишковић забележио је да је о годишњици ослобођења Београда исказивано нарочито поштовање и љубав преживелим учесницима тог знаменитог догађаја. Један од преживелих

Сл. 1 — Гусле Узун-Мирка Апостоловића

био је и Узун Мирко Апостоловић. Он се налазио под командом Милоја Петровића као добровољац. Под вођством Конде, буљукбаше и бившег крцалије Алије Гушанца, Узун Мирко је заједно са неколико другова продро кроз Сава-капију. Тиме су биле омогућене даље операције ослобођења вароши од Турака. Том приликом задобио је више рана. „... Сваке године на св. Андрију управник Војне академије слао је по једног питомца из обе класе да старом борцу Узун Мирку честитају овај дан, па сам и ја — пише Мишковић — имао срећу, да лично слушам причање Узун Мирка о томе догађају (РВ: Отварање Сава-капије) 1861 године.“¹⁰

Да ли је у једној таквој прилици добио на поклон и једне гусле није нам јасно. За такво схватање говорио би

¹⁰ Ј. Мишковић, *Београд и околина поводом стогодишњице освојења*, Београд 1906, 28, напомена 1.

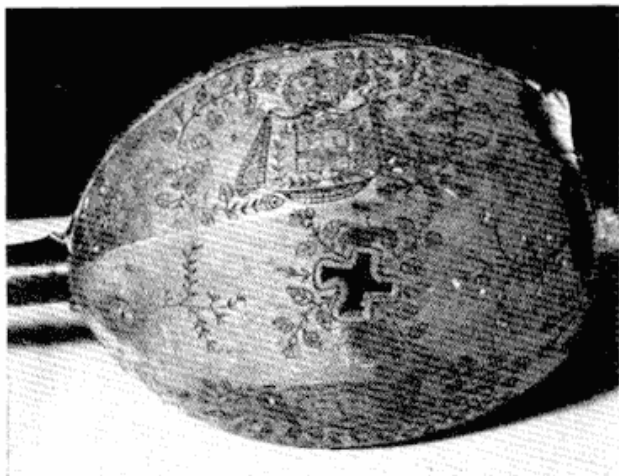
натпис на лепо ишараним гуслама (Сл. 1—2) који гласи: Узун Миркs 1827 (Сл. 3).

Исто као Карађорђевићи, тако су и режими за владе династије Обреновић настојали да даду династичку боју неким својим акцијама које имају везе са прошлoшћу и животом Београда, а односе се на догађаје и људе из времена борби за ослобођење Београда од Турака у Првом српском устанку. Тако, на пример, приликом надевања имена београдским улицама 1872 године, неке улице добиле су имена Кондина, Васе Чарапића, Узун Миркова, али не и Карађорђева. А крштење улица именима личности заслужних за ослобођење Београда био је, по тадашњем писању, један од начина њиховог прослављања.

То се догодило и доцније у једној сличној прилици. Наиме, 30 априла 1888 године на састанку одбора београдске општине одређена је једна комисија за промену дотадашњих имена квартова и улица. Тада је у Београду било преко две стотине улица. Од тога броја стотину деведесет имале су своја имена, док њих тридесет „нису добро крштене“. У комисију су били одређени двојица професора српског језика — Јован Бошковић, професор Велике школе и Андра Николић, професор гимназије, један професор српске историје — Панта Срећковић, професор Велике школе и двојица одборника — Коста Главинић, инжењер и Гргур Миленковић.

Почетком децембра комисија је поднела свој извештај са мишљењем да су називи улица врло подесни да се посредством њих одрже у успомени имена историских и, иначе за народ, заслужних личности, имена историских предела и тако даље. И јавно мишљење нагињало је таквом схватању, јер „именима улица потомство може да одужи дуг признања и захвалности према појединим од знаменитих предака својих. На тај начин имена су улица галерија слика наше пажње и уважавања оних који за нас имају заслуга.“

Комисија је, између осталог, предложила, да се дотадашњи назив „Од Богојављенске (РВ: данас Симе Марковића) до тврђаве“ назове Кондина, а Васина да се назове Чарапићева. Не треба

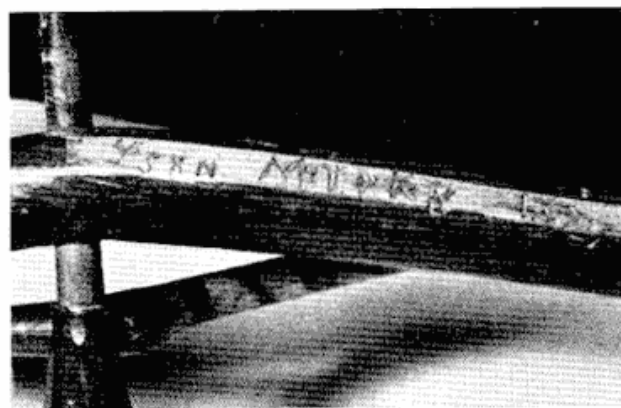
Сл. 2 — Украси на гуслама Узун-Мирка Апостоловића, начињени од уцртаних гранчица око оба грба

мењати дотадашњи назив улици Узун Мирковој. Општински одбор ставио је грађанству на оцену овај предлог с тим, да доцније решава о предлогу комисије.¹¹ Међутим, из династичко-политичких разлога Карађорђевим именом тада није била обележена ниједна улица.

То је било урађено после династичке промене у Србији, када је на престо доведен Петар I. Приликом прославе стогодишњице подизања Првог српског устанка одбор београдске општине решио је 12 фебруара 1904 године да се кроз два дана, 14 фебруара, сазове свечана седница. У њој је одлучено да се улицама Моравској, која полази од железничке станице и Савској, која почиње од Мале пијаце и иде до близу тврђаве на Сава-капији, да име Карађорђева.¹² Претседник општине предложио је општинском одбору да се подигне споменик Карађорђу и српским устаницима који су се борили око београдске тврђаве, као и оних жртава које су своје животе изгубиле у београдској тврђави, на њеним бедемима, на Калемегдану у времену од 1804 до 1815 године.¹³

¹¹ Састанак Одбора општине београдске 30 априла 1888, *Београдске општинске новине* за 27 мај 1888, број 17; Р., *Обележавање улица, Београдске општинске новине*, број 1 (година VIII) за 1 јануар 1890; *Обележавање улица, Извештај комисије* којој је поверено да одреди називе верошким крајевима и улицама,

Прослава стогодишњице ослобођења Београда од Турака у Првом српском устанку свечано је прослављена 1906 године у новим, измењеним политичким условима. На власти се налазила радикална влада под Николом Пашићем. Не-станком династије Обреновића и настанком уставне ере у Србији, Радикална странка преузима власт, напушта аустро-филску политику последњих Обреновића и окреће се Русији, која од 1906 године настоји да задобије што већи утицај на Балкану. Русофилска политика радикалне странке и њена настојања за привредно-финансиским и политичким оздрављењем земље одговарала је потребама и расположењима у народу. Отуда је и прослава стогодишњице ослобођења Београда на унутрашње-политичком плану требало да народу покаже, да властодршци поштују

Сл. 3 — Део гусала (врат) са натписом „Узун-Мирк8 1827“. Својина Музеја града Београда

и цене народне жртве поднете за ослобођење земље и Београда, као и да је влади стало да што више унапреди Београд и да задовољи неке потребе његових грађана и радника чији је број услед развитка индустрије почео расти. Осим тога, тадашње општинске власти сматрале су да приликом прославе сто-

Београд. општ. новине за 4 март 1890; *Списак улица вароши Београда са њиховом квадратуром, Београд. општ. новине* од 4 марта 1890.

¹² Музеј града Београда, *Историско одељење* И: 1868.

¹³ *Исто*, I: 1871.

СРБСКЕ НОВИНЕ

Уредник и издавач: Коста Вујић

Београд, Субота, 1. Децембра 1866.

Цена сваког дана, осим
у суботу, 2 гроша.
Цена сваког месеца 50 гроша,
полугодишња 2 евра, и 30
гроша годишња. За
предавање новина у кућу
или у канцеларију, кад год
је потребно, се узима
пошта. — За
предавање новина се узима
пошта у 1 евр. гр. годиш.

Промиса се сваког дана
у Србији штеди се у Београду
уредником.
За сваког дана се 20 гроша
даје реди на третиру и остало
на својој страни по 10 гроша.
Уредничко место се налази по
врати куће, где се и продаје.
Остале новине доносила,
које, верује се, неће бити, ако
не буде.

С Р Б И Ј А. НАЈНОВИЈЕ ВЕСТИ

Београд, 1. Децембра.

Као и свако годину, тако и ове, 22. Нов., најсветлији
дан проглашени народни празник, св. Андрија Прва-
к и њим Јонти престоје о вечерњу, а тако и јуче зором
огласила су топови и звона његову ведичину. На служби бо-
шњој служило и Његово Високопросветителство, г. Митрополит,
са два Архиепископа, вице Свештеника и два ђакона.
Ту светочиност Јонти већоме учешћем присуствовао
Његово Свештство, Господари и Кнез и кнези, са светлост
госпођом Княгиницом и савезаним младим Князичкима.
Такође били су страни г. г. Конзули Рускиј, Францускиј и
Аустријскиј, са својим г. г. Концлерима, као и виши и нижи
Дипломатици у пуној униформи, а тако и злогоробно Граде-
вац. Све позгласе пратило и пред њиховим упарићено војство
наше сложених пуцањима из пушака, а тако и топови
из Каламегдану. — Служба бошњој присуствовао и било и „благодар-
ство“ кое и Његово Високопросветителство заправо
предавањем, празнику сходних словима о отачествољубљу,
једн и разломју у чему се састоје љубови к отачеству, на
као силни примери његово бесиритног Караџића, чије име та-
ко тасно сличано са савим организационим. — После „благодар-
ства“ ишло се на подиорци Његовој Кнежевој Свет-
лости. А у вече била с сва народом осветљана, при чему су се
обилковао особито два здања, и то: здање Андеа, где с на
горњем и доњем боку осветљано биле различите, протину
сходне слике, и ученици су у њима печенили биле бегал-
ску мутру и пуштали рабеле; а затим подиорвала се и ву-
ла родољубца једног, г. Т. Милосављевића, где с на балкони
осветљана била направа једна, на којој с писало „За Веру и
Отачество.“ Све пикту ту светковину довршила с војничка
банде, кои с свирали својом музиком, прелепа непрестаних
јед радости подиорцима њамама нама, као и ми омет
једнотн Отачество одушевљени Србима’.

ДИПЛОМАТСКО ПОЉЕ

Новиј конгрес у Паризу.

Јонти у предпоследњим 217 листу овлак сво по
„Косово“ у да ће се зацело држати новиј конгрес.
Да ли с на њега престаје и Турска, о томе бечиј до-
влашњем пештовског „Лода“ више под 22. Новембра
овлак.

„Као што чуше, кнез Квалинаки предво с ошћ
дава ноту едну својој кабинету, у којој Ремиза-па-
ша врло живо препоручује да се омет скупи конгрес.“

Значајниј францускиј „Монитор“ доноси небу-
тну ноту, али веда ни мало сумњати, да ће се, и то
јонти овог месеца, конгрес омет држати. Но-
та та овако гласи:

„При извршавању уговора париског изаша се на сво-
тић, због кој с несплау силе, заклањивше га; на зато с
нужно да се скупи представница сила, те учине да се пре
савиши важније услова о миру. Ваше сила, кои су се на
јеру подписале, већ су за ту цљ престаје да се у Париз
састане конференциј. Зато и узети да ће се она мога јонти
пре конце овог месеца скупи, и по савезу с надати се да
да она брзо поврати подпуно славану с спорним тачкама.“

За ову ноту „Монитору“ синочавише оно даљ
једна божанско дописаније „Лодовог.“ Ова под 22
Нов. више што следује:

„Граф Буолз и посланици немачки сила држали су
последњ ведећ скоро својој конференциј, те
саветовали се о начинима, по којима ће се конгрес о-
мет састати. Руси с у питању о Болграду попу-
стила. Барон Булберг учињо с о томе пре пратног
примено задовољаша с саобитал, из кој с се види да
су у Петербургу коначно научили дати смисла, кои у
тој ствари траше Аустрија и Енглеска.

Што се Француски тиче, потиру се да она
посредује у питању о Болграду, пошто с склонала
петробуршкиј кабинет да попусти. Напротив што се
тиче питања о подунавским княжествима, це-
ла с истина да Француска и даљ давашњиј мисли као
и пре, противно мислима Аустрије, Енглеске и Порте. Чу-
ши да у министарству инострани дјла сад поглавито
због тога дрше конференциј. Мисли се да се због
тога, што се сила у томе питању неславу, лако може и
новиј конгрес омет одгодити. Што се сь
више страна поговара да сад и Енглеска числа као
и Француска у питању о сь с дивењу, доста јонти
веда, по чему с то веровати. Пошто се у остало зна,
да јонти ноодавно Енглеска, Аустрија и Порта знао до-
говору у питању о княжествима, те не мисли да се
Енглеска могла тако у дамишту предомислити.

У томе правцу изаглава се и „Таймс“, и то овако:
„Одржати портак с суверенитетом, те мора по-
главито следати савиј честотк и поштотк политика.“

Сл. 4 — Србске новине од 1 децембра 1866 године. Вест о прослави педесетогодишњице ослобођења Београда од Турака

годишњице треба Београђане упознати са прошлосту и то нарочито оном после ослобођења од Турака.

Та прослава ставила је на дневни ред потребу издавања једног дела о Београду. Годину дана пре прославе стогодишњице тадашњи претседник београдске општине Коста Главинић тражио је о томе мишљење од Тодора Виловског, познатог историчара раније прошлости Београда. У својим писмима из Беча Виловски је предлагао Главинићу да је најпре потребно решити ствари начелне природе, наиме: да ли ће то дело о Београду, које треба да буде издано о стогодишњици ослобођења, имати одлике једне споменице „са неколико лепих слика и са кратком прегледном историјом Београда написаном површно, али у лепом и свечаном стилу“; или, пак, Главинић замишља, да то треба да буде „као веће дело, као права историја Београда која би требало да има сем тренутна значаја и трајну књижевну и историску вредност и која би само утолико била *Споменица* уколико би угледала света баш онда, када се слави стогодишњица догађаја, услед којег је Београд после вековног робовања прешао опет у српске руке“.

Виловски је био мишљења да је прво јевтиније, а да би друго изнело десет до петнаест хиљада динара. Све зависи од тога, пише Виловски, колико општина београдска намерава да утроши на то издање.¹⁴

Општински одбор одлучио је да за ту сврху одобри свега пет хиљада динара, што значи да су се одборници одлучили за једно популарно издање. Међутим, у општинској каси на односној партији (за штампање новина) буџета затекло се на четири дана пред прославу годишњице свега нешто више за половину своте од оне коју је предвидео одбор (2.589,54 динара). Штампар Д. Димитријевић пристао је — „са разлога што је ово и патриотска ствар“ — да отштампа *Споменицу* за III и IV разред

основне школе у величини једног штампарског табака од шеснаест страница, у четири хиљаде примерака, а за стотину и двадесет динара. Није нам познато да је ова споменица и у овом облику угледала света.¹⁵

Из два кратка дописа *Политици* од 30 новембра и 1 децембра (по старом) 1906 године сазнајемо како је изгледао Београд тога празничног дана и какав је био програм прославе. „Још од синоћ почела је варош да се кити заставама и венцима, пише *Политика* од 30 новембра. Иако ова прослава по програму треба да буде сасвим скромна, ипак је зато Београд у свечаном руху... Места где су некада биле Стамбол-капија, Сава-капија, Варош-капија и Видин-капија општина је моткама обележила и окитила зеленилом и заставама.“

Свечана седница општинског одбора одржана је 30 новембра у 9 часова. Општинска сала била је украшена сликама и картама Београда из ранијег доба. Претседник општине Коста Главинић одржао је пригодни говор. После уводног дела Главинић се дуже задржао на опису простирања Београда 1806 године. Напоменуо је да је из захвалности подигнут 1848 године споменик палим борцима за ослобођење Београда и да су пет улица назване именима петорице људи који су се много истакли у борбама за Београд: Карађорђа, Узун Мирка Апостоловића, Конде, Васе Чарапића, Станоја Главаша.

Пошто је то исувише мало, а како је требало „да садашњи Београђани што видније истакну догађај од 30 новембра 1806 године, зато је одбор општине града Београда, као законити претставник свих Београђана у спомен освојења Београда од Турака и оних наших предака који су пали за слободу Београда и Србије, на данашњи дан, када се навршује равно сто година, од како су Срби обвладали Београдом“ одлучио:

да се одобри кредит од пет стотина хиљада динара за подизање модерне

града Београда на Првозваног Андрију 30 новембра 1806 године. — Првозвани Андрија 30 новембра 1906 године. — Издање општине града Београда.“

¹⁴ Исто, II, 1827—1829.

¹⁵ Исто, II, 2092: Споменица је према нацрту требало да има овај наслов: „Споменица на стогодишњу прославу првог ослобођења

болнице за акутне заразне болести са шездесет постеља, с тим, да се у што краћем времену приступи и подизању још једне болнице за хроничне заразне болести. Болница ће бити подигнута на општинском земљишту, на Западном Врачару, иза нове државне болнице;

да се одобри кредит од три стотине хиљада динара за грађење првих радничких станова;

да се припреми све што је потребно за зидање нарочите зграде за азил. За ово је одобрен кредит од две стотине хиљада динара. Но, док се овај азил не сагради, да се за ту сврху узме једна општинска зграда или, пак, приватна под закуп. За издржавање овог привременог азила унеће се у буџет за 1907 годину десет хиљада динара;

да се одобри кредит од стотину четрдесет хиљада динара за подизање топлог народног купатила;

да се распише натечај за једну расправу која ће имати за предмет културно-политичку историју Београда. У том циљу унеће се у буџет за 1907 годину пет хиљада динара и

да се распише натечај за израду расправе о узроцима слабог напредовања Београда. За ову сврху одобрено је две хиљаде динара.

Свота у износу од милион и четири стотине хиљада динара која је одређена за болнице, радничке станове, топло купатило и азил покриће се из зајма. Решење о томе донеће се накнадно.¹⁶

После завршетка свечане седнице на којој је прочитана ова одлука, одборници су отишли у цркву где је одржан свечан помен изгинулим јунацима за ослобођење Београда. Присутни су били двор, министри, посланици, општински одборници и многи грађани.

У *Политици* од 1 децембра (по старом) објављена је вест, да је истога дана по подне у три сата извршено преливање гробова јунака у Карађорђевог парку, код Споменика који је украшен зеленилом и тробојкама. Ту је била постројена почасна чета Седмог пука са војном музиком.

Пошто је Васа Чарапић, један од ослободилаца Београда смртно рањен у борби на Стамбол-капији, по претсмртној жељи сахрањен у манастиру Раковици, то је кмет београдске општине Ерковић, са нарочитим изасланством, присуствовао његовом помену у Раковици.

Према својеручној забелешци тадашњег председника општине инж. Косте Главинића издаци за прославу стогодишњице изнели су четири стотине осамдесет и два динара. Од тога: Саборној цркви по рачуну — 164 дин; дванаесторици свештеника и тројици ђакона по 6 динара — 90 дин; кољиво — 28 дин; певачко друштво — 100 дин. и декорације 100 динара.¹⁷

Србске новине, службени дневник Србије, на дан прославе 30 новембра објавио је уредбу о заставама српске војске. Њоме је одређено да се на заставама изради лик св. Андрије Првозваног као патрона војничког.

Истога дана *Политика* је штампала неколико пригодних чланака, као: Опис ослобођења Београда од савременика догађаја Петра Јокића, а по избору д-р Михаила Гавриловића, тадашњег државног архивара; затим, краћи чланак *Београд 1806*. Сутрадан, 1 децембра објављен је чланак *Стамбол-капија* по Милану Ђ. Милићевићу.

Народно позориште такође је учествовало у прослави стогодишњице ослобођења од Турака. Дате су две претставе. Дневна претстава за народ била је бесплатна, а давана је *Задужбина*, слика из српске прошлости у пет чинова, с певањем. Овај комад по народној песми *Зидање Раванице* написао је у стиховима Милорад П. Шапчанин, а музику је саставио Даворин Јенко. Увече је давана претстава *Тодор од Сталаћа*, трагедија у пет чинова од Милоша Светића.

Потстицај за прославу стопедесете годишњице ослобођења Београда, 1957 године, потекао је од Среског одбора Социјалистичког савеза радног народа Београда. На предлог извесног броја

¹⁶ Музеј града Београда, Историско одељење И: 1826, 12.

¹⁷ Исто, И: 2093.

историчара и јавних радника Срески одбор одлучио је да тим поводом организује пригодну прославу. У вези са тим изабран је Иницијативни одбор у који су ушли Бројић Раденко, Бугарчић Милић, Дамјановић Перо, Панић-Суреп Милан, Перовић Душан, Перовић Јела, Симић-Миловановић д-р Зора, Симић Станоје, Терзић Велимир и Чубриловић д-р Васо. На своме састанку од 17 децембра 1956 године Одбор је размотрио циљ и начин обележавања тога догађаја.¹⁸

Срески одбор Социјалистичког савеза радног народа предложио је да се прослава спроведе преко штампе и радио-емисија; да се у школама, домовима културе, на Радничком и на народним универзитетима одрже пригодна предавања; да се на репертоар поново ставе филмови у којима се приказују догађаји из времена Првог српског устанка; да Музеј града Београда договорно са Музејем Првог српског устанка и са Историским архивом Београда организује једну до две пригодне изложбе.

Пошто се ослобођење Београда извршило током 1806 и 1807 године, то је одлучено да се сто педесета годишњица ослобођења Београда прославља током 1956 и 1957 године с тим, да свечано прослављање буде обележено академијом.

Свечана академија одржана је 2 марта 1957 године увече на Коларчевом народном универзитету. Отворена је уводном речи претседника општине Ђурице Јојкића, после које је генерал-пуковник Велимир Терзић прочитао реферат о ослобођењу Београда од Турака у Првом српском устанку (реферат је штампан у овој свесци). Раша Плаовић, члан Народног позоришта прочитао је песму *Почетак буне против дахија*,

после чега је академски певачки хор „Бранко Крсмановић“ отпевао неколико песама.¹⁹

У Историском институту Српске академије наука одржана је 28 фебруара 1957 године свечана седница у којој је д-р Владимир Стојанчевић прочитао реферат о борбама око Београда од 1804 до 1806 године (штампан у овој свесци), а потписани о томе како су Београђани прослављали тај дан.²⁰

Музеј града Београда отворио је у својим просторијама 1 марта говором д-р Зоре Симић-Миловановић документарно-уметничку изложбу *Ослобођење Београда од Турака у Првом српском устанку* коју је посетило 8587 лица, од којих је било 1444 грађана, 7133 ученика разних школа и 10 војника.

У Дому културе „Браће Стаменковић“ на Карабурми д-р Радован Самарцић одржао је 22 фебруара 1957 године предавање о ослобођењу Београда од Турака, после чега је народни гуслар Божовић одгуслао неке делове песме *Почетак буне против дахија*. На крају је приказан филм *Песма са кумбаре* са темом ослобођења Београда од Турака. У Дому културе градског саобраћајног особља потписани је одржао 10 априла 1957 предавање о ослобођењу од Турака, одгуслана је споменута песма од истог певача и приказан је исти филм. Исто тако 20 марта 1957 године и Народни универзитет на Топчидерском брду организовао је предавање потписаног са пројекцијама о ослобођењу Београда од Турака.²¹

У школама и на радију одржана су пригодна предавања, а и нека друштва одржала су академије посвећене томе догађају. У оквиру музичког програма Културно-уметничко друштво „Бранко Крсмановић“ извело је народну оперу

¹⁸ Архива ССРН среза Београд, број 196/19 децембра 1956. Упореди: Музеј града Београда, Дел. број 1582/22 децембра 1956 и непотписани чланак, Прослава 150-годишњице ослобођења Београда у Првом устанку, *Политика* за 18 децембар 1956, 8.

¹⁹ Извештај са прославе донеле су *Борба* и *Политика* од 3 марта 1957 године.

²⁰ *Гласник Српске академије наука*, књига IX, свеска 1, Београд 1957, 77.

²¹ О изложби види: Д-р Р. Ј. Веселиновић, Изложба „Ослобођење Београда од Турака 1806/7 године“, *Весник Музејско-конзерваторског друштва НР Србије* за март-април 1957, година VI, број 2, 11. — Исто тако и извештаје у *Борби* од 28 фебруара и 2 марта 1957 године и у *Политици* од 3 марта исте године.

О предавањима види: *Политика* од 23 фебруара, као и *Борба* и *Политика* од 20 марта 1957 године.

Светомира Настасијевића *Први устанак*.²²

Београдска и земунска секција Историског друштва Србије организовале су два вишесатна предавања са темом „Историска шетња кроз стари Београд и Калемегдан“ са нарочитим освртом на ослобођење београдске вароши и тврђаве од Турака. Предавања је одржао потписани 31 марта и 28 априла 1957 године.²³

Београдска штампа са интересовањем је пратила све прославе у вези са овом годишњицом, а донела је и неколико пригодних чланака из пера млађих научних радника и новинара.²⁴

На тај начин достојно је прослављена и сто педесета годишњица ослобођења Београда од Турака у Првом српском устанку. Само се ова последња прослава по своме начину и садржају битно разликује од ранијих прослава када су интереси једне или друге династије замагљивали прави смисао догађаја и заборављали да нагласе прави значај улоге неких личности у борбама за ослобођење Београда. На примерима у тексту показали смо како је у слушајевима прослављања овог догађаја мењања имена улица гледано на овај догађај кроз интересе једне или друге династије или политичке странке на власти.

Прослава сто педесете годишњице ослобођења Београда од Турака извршена је у измењеним економским и социјално-политичким условима које је створила народна револуција. Ти услови омогућили су да се путем оживљавања и упознавања догађаја и борбе нашег народа у томе периоду покаже и нагласи прогресивни значај револуционарне борбе српског народа на почетку XIX века. Кроз све облике манифестација везаних за ову годишњицу и наша генерација показала је да уме да поштује и цени борбу наших предака за општи народни напредак.

фебруар 1957, 4 штампан је непотписани чланак, Како су српски устаници ослобађали Београд; у броју за 2 март исте године штампан је чланак Мирка Вујачића, Град на једној обали, а у броју од 1 марта чланак Р. Миликића, Гробље устаника налази се у Карађорђевом парку (према тексту добијеном од потписаног). — *Политика* за 25 децембар 1956 године прештампала је по М. Вукићевићу (из књиге *Карађорђе*, Београд 1907) чланак „Српски устаници 1806 освајају Београд“, а у броју за 29 јули 1957, 5 штампан је чланак д-р Влад. Стојанчевића „Јужнословенски доброволци у борбама за ослобођење Београда“.

²² Ова народна опера изведена је 3 фебруара на Коларчевом народном универзитету Диригирао је Богдан Бабић. Види: В. Драгутиновић, „Први устанак“ Светомира Настасијевића, *Политика* за 5 фебруар 1957, 8 и за 4 фебруар, страна 6. — Д. Плавша, *Историска опера С. Настасијевића, Недељне илустроване новине*, број 319 за 10 фебруар 1957, 10. Либрето за оперу написао је композиторов брат Светолик Настасијевић.

²³ Архива Музеја града Београда, Дел. број 510/18.IV.57 и број 572/30.IV.57.

²⁴ Осим краћих извештаја о датуму свечане прославе и отварања изложбе у *Борби* за 19

LES FÊTES — ANNIVERSAIRES DE LA LIBÉRATION DE BELGRADE DES TURCS DU PREMIER SOULÈVEMENT SERBE À NOS JOURS

R. VESELINOVIC

La libération de Belgrade du joug turcs, au début du XIXe siècle (1806—1807) avait été fêtée avec grande pompe et avec joie. Avec le départ de Sulejman-pacha de Belgrade, le pouvoir turc n'existait plus en Serbie et dès le lendemain de son départ, le 8 Mars 1807, les Belgradois s'assemblent dans la forteresse supérieure de la ville et y organisent une fête solennelle à laquelle assistent Karadjordje et ses chefs. Par ailleurs, à l'occasion de l'anniversaire de la prise de la ville (30 novembre 1807 dans le calendrier orthodoxe, soit donc le 12 Décembre 1807), on voit les Belgradois boire à la santé du chef serbe Karadjordje, de l'empereur de France Napoléon et du tsar russe Alexandre.

Après la libération définitive des Turcs, après le Deuxième Soulèvement Serbe, chaque anniversaire est célébré dans la Principauté de Serbie avec une solennité particulière et, c'en est le cas notamment du cinquantième anniversaire. On fait alors tirer les canons de Kalemegdan, sonner les cloches dans la ville et, à l'église, a lieu une cérémonie religieuse solennelle et d'action de grâces à laquelle assistent le prince avec sa famille, les fonctionnaires et les représentants diplomatiques de la Russie, de la France et de l'Autriche. Au cours de cette cérémonie d'action de grâces, le métropolite parle du patriotisme, après quoi, il va se mettre aux côtés du prince. Ce jour-là, au soir, la ville fut illuminée et, en particulier, le Lycée (feux du bengal, feux d'artifice).

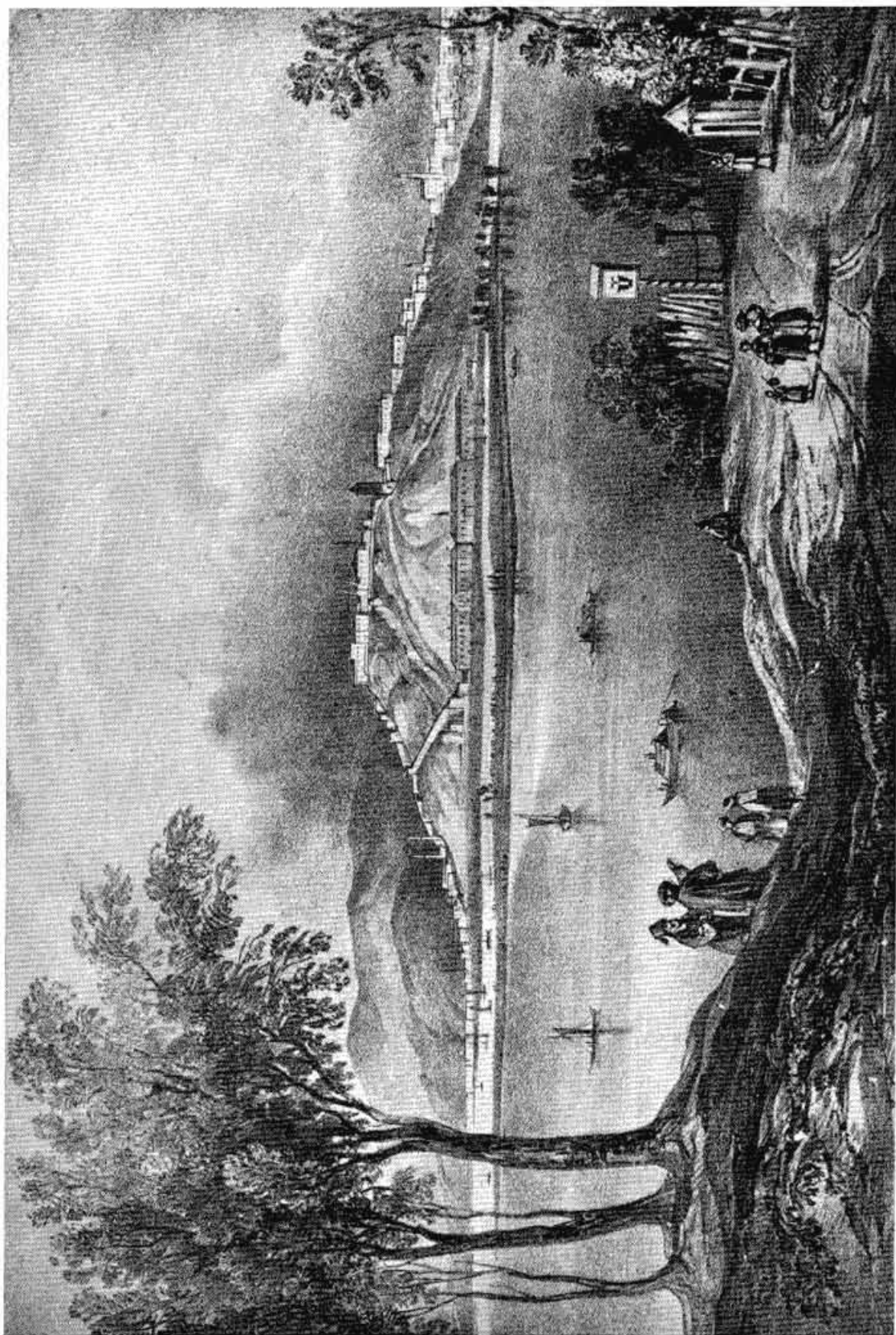
Pour le centenaire de la libération de Belgrade, en 1906, la presse publie des articles d'occasion et l'on édite quelques travaux de moindre importance, mais l'histoire de Belgrade qu'avait l'intention de préparer le maire de la commune d'alors, l'ingénieur K. Klavinić, en collaboration avec un historien, T. Stefanović Vilovski, ne vit pas le jour, bien qu'une certaine somme ait été réservée dans ce but. On peut considérer comme un acte social et humanitaire la décision du Conseil Municipal d'alors de con-

sacrer une somme de 1.157.000 dinars de l'époque à la construction de deux hôpitaux (pour les maladies contagieuses graves et les maladies chroniques), d'habitations pour les ouvriers, d'un asile, d'un établissement populaire de bains chauds, etc... A cette occasion, encore, a lieu une cérémonie du souvenir sur les tombes des insurgés tombés lors de la libération, au parc Karadjordje et au monastère de Rakovica, dans les environs de Belgrade, tandis que le Théâtre National donnait deux représentations gratuites pour la population.

Le cent-cinquantième anniversaire de cette libération a été célébré sous l'impulsion de l'Union Socialiste du Peuple des Travailleurs (SSRN) du district de Belgrade et sur la proposition d'un certain nombre d'historiens et de personnalités politiques. Un Comité d'Initiative élu à ce propos décide que les célébrations aient pour but de refaire vivre et de faire connaître les événements de cette lutte de notre peuple. On parvint à ces fins par des conférences faites sur ces sujets dans les écoles, les maisons de la culture, les universités populaires, des séances et des réunions solennelles, à la radio, des articles publiés dans les journaux et par des films montrant la libération de Belgrade par les Serbes et une exposition sur ce thème au Musée de la Ville de Belgrade. Enfin, le volume de 1957 de l'Annuaire du Musée de la Ville de Belgrade a été consacré à ces événements célèbres que la descendance se rappelle avec reconnaissance et étonnement.

Illustrations dans le texte:

- Fig. 1 — La gusla de Uzun-Mirko Apostolović
- Fig. 2 — Ornementation sur la gusla de Uzun-Mirko Apostolović, constituée par des branchettes gravées autour des deux écussons.
- Fig. 3 — La partie de la gusla (col) portant l'inscription «Uzun-Mirku 1827»
- Fig. 4 — Le journal *Srbske novine*, article relatant les célébrations du cinquantième anniversaire de la libération de Belgrade du joug turc.

Изглед Београда средином XIX века (В. А. Бартлет). — Vue de Belgrade au milieu du XIXe siècle (W. A. Bartlett)